

Karolina Szydywar

Małe wyspy - duży problem

Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 2, 303-316

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małe wyspy – duży problem

W materiale omówiono problem Wysp Kurylskich, który jest istotny dla azjatyckiego ładu pokojowego. Przedstawia on historyczne tło konfliktu o Kuryle, próby pokojowego rozwiązania japońsko-radzieckiego (rosyjskiego) sporu o Wyspy oraz współczesne uwarunkowania polityczne. Przedstawia również możliwe scenariusze dalszego rozwoju sytuacji oraz uwarunkowania stanowisk obecnych rządów Cesarstwa Japonii i władz rosyjskich.

Zrozumienie problemu kurylskiego sporu terytorialnego należałoby rozpocząć od postawienia pytania: *czym są Kuryle w rozumieniu Japończyków, a czym Rosjan?* Szukając odpowiedzi w etymologii, dowiemy się, iż słowo *kur* oznacza *człowiek, ludzie, ludność* w języku rdzennej ludności Ainu, zamieszkującej tamtejsze tereny. Prowadząc poszukiwania w źródłach rosyjskich, odnajdujemy termin Wyspy Kurylskie jako odnoszący się do wszystkich wysp położonych na północ od Hokkaido aż po Kamczatkę. Japońskie źródła natomiast mianem Kuryli określają dopiero kilka wysp, poczynając od piątej w kolejności Wyspy Urup (jap. Uruppu). Dla Japończyków pozostałe wyspy z najbliższego sąsiedztwa to „Terytoria Północne”. Ta, na pierwszy rzut oka, potyczka słowna między Rosjanami a Japończykami ma swoje poważne konsekwencje – odmienne mapy świata, a przede wszystkim diametralnie różna interpretacja wszelkiego rodzaju porozumień i dokumentów najwyższej rangi. Jedną z wielu konsekwencji owego sporu jest wciąż niepodpisany przez Japonię i Rosję traktat pokojowy kończący II Wojnę Światową.

W tym momencie należałoby zdefiniować problem sporu. Ktoś powie – to oczywiste: kwestią sporną jest archipelag Wysp Kurylskich. Nic bardziej mylnego. To uproszczenie, podawane przez światowe media, czy też używane w publikacjach dotyczących sytuacji geopolitycznej Azji. Istotą sporu, który od dziesięcioleci toczy politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej i Japonii, jest obszar 8577 km², nazywany przez Japończyków „Terytoriami Północnymi”. Składają się nań: Shikotan, Iturup, Kunaszir oraz archipelag Habomai¹. To jednak, że spór dotyczy dziś „tylko” takiej powierzchni, jest wynikiem lat konfliktu, wielu umów międzynarodowych i wysiłków ludzkich. Przyjrzyjmy się więc barwnej historii położonych na krańcu świata wysp.

Początek napięć na linii Tokio–Moskwa można datować zasadniczo od połowy XVII w., czyli początku rosyjskiej ekspansji terytorialnej w kierunku Oceanu Spokojnego. Spór o Kuryle jest ważnym elementem wzajemnych relacji, mimo iż odkrywcą tego archipelagu w 1643 roku był Holender Martin de Vries². On też z polecenia gubernatora Indii Wschod-

¹ Archipelag Habimai – pasmo kilku wysepek, a największe z nich Rosjanie nazywają: Tanfiliewa, Anuzina, Juri, Polonskiego, Zielonyj, natomiast według nomenklatury japońskiej to: Suisho, Shibotsu, Yuri, Akiyuri, Kaigara.

² W literaturze przedmiotu można spotkać się z odmienną pisownią – Maarten Heritsen Vries.

nich swe odkrycie naniósł na mapy i uznał za własność Holandii. Rosjanie za odkrywcę wysp uznają Władimira Ałasowa (jedna z nich nazwana została jego imieniem).

Wiek XVIII upłynął pod znakiem umacniania wpływów handlowych na tych terenach. Japończycy w 1754 roku utworzyli tzw. *basho*³ na wyspie Kunaszir oraz na Sachalinie, na co Rosjanie odpowiedzieli założeniem factorii handlowej na Urup w 1795 roku.

Początek XIX wieku zaowocował pierwszym sporem japońsko-rosyjskim o Sachalin i Kuryle, po tym jak w 1807 roku japońska administracja zagościła na całym Sachalinie. *Basho* zostały zaatakowane przez ówczesną Rosyjsko-Amerykańską Kompanię Handlową. Połowa stulecia to wzmożone zainteresowanie japońskimi wyspami ze strony Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii oraz Rosji, których rezultatem było podpisanie: traktatu z Kaganawy⁴ (współcześnie stanowiącej integralną część aglomeracji Jokohamy) z 31 marca 1854 roku, pieczętującego nawiązanie japońsko-amerykańskich stosunków handlowych i dyplomatycznych oraz sygnowane przez władze japońskie i brytyjskie porozumienie z 14 października 1854 roku. Owe wydarzenia oraz wybuch wojny krymskiej skłoniły strony sporu do zawarcia traktatu z Shimody (Japonia–Rosja), który podpisano w buddyjskim klasztorze jako *Umowę o handlu, żegludze i delimitacji granic* 7 lutego 1855 roku. W świetle rozważań nad historią japońsko-rosyjskiego sporu terytorialnego oto fragment dotyczący delimitacji granic:

*Odtąd granice między Rosją a Japonią będą przebiegały pomiędzy wyspami Etorofu i Uruppu. Całą wyspą Etorofu należy do Japonii, a cała wyspa Uruppu i inne Wyspy Kurylskie na północy stanowią własność Rosji. W odniesieniu do wyspy Karafuto (Sachalin) pozostanie ona niepodzielona pomiędzy Rosję a Japonię, tak jak było to do tej pory*⁵.

Po kolejnych dwudziestu latach, poprzedzonych wieolma rozmowami i negocjacjami, przedstawiciele obu krajów postanowili spotkać się w Petersburgu, aby zakończyć kolejny rozdział negocjacji. Wynikało to z tego, iż rząd Japonii w 1869 roku zadeklarował gotowość rezygnacji z południowej części Sachalinu po wypełnieniu przez stronę rosyjską kilku warunków. Chodziło mianowicie o uznanie przez rząd rosyjski zwierzchnictwa Japonii nad całością Kuryli, aż po Pierwszą Cieśninę Kurylską oddzielającą wyspę Shumshu od Kamczatki. Owe rokowania zakończono podpisaniem *Układu o wymianie Sachalinu na Wyspy Kurylskie* z 7 maja 1875 roku. Cesję zwierzchnictwa nad osiemnastoma wyspami archipelagu określono w artykule II owego porozumienia, jednocześnie nie poruszając kwestii czterech spornych współcześnie wysp.

W zamian za cesję na rzecz Rosji praw do wyspy Sachalin zastrzeżonych/wymienionych w pierwszym artykule, Jego Wysokość Cesarz Wszystkich Rosjan, w imieniu Swoim i Swoich potomnych, ceduje na rzecz Jego Wysokości Cesarza Japonii grupę Wysp Kurylskich, które są jego obecną własnością wraz ze wszystkimi prawami suwerenności odnoszącymi się do tych obszarów; odtąd wspomniane Wyspy będą należały do Cesarstwa Japonii. Grupa ta składa się następujących wysp: (1) Shimushu...(18) Uruppu. Granica pomiędzy Cesarstwami Rosji

³ Japońska nazwa ówczesnego systemu punktów handlowych.

⁴ Traktat z Kaganawy, <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob25.html>, 14.05.2007.

⁵ Art. 2 of the Treaty of Commerce, Navigation and Delimitation between Japan and Russia (1855) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period1.html>, 14.05.2007.

i Japonii w tym rejonie będzie przebiegała przez przejście/przesmyk pomiędzy Przylądkiem Łopatka na Półwyspie Kamczatka a wyspą Shimushu⁶.

Początek XX wieku został zainicjowany wojną rosyjsko-japońską z 1904 roku, którą zresztą rosyjskie wojska spektakularnie przegrały. Traktat pokojowy podpisano w Portsmouth 5 września 1905 roku. Rosja odstąpiła w nim Japonii południowy Sachalin z granicą na 50°N⁷. Nie znalazła się tam żadna wzmianka o Kurylach ani o „Terytoriach Północnych”, uznanych za własność Japonii.

Kurylskie *status quo* trwało aż do II wojny światowej. Mimo podpisanego przez oba kraje paktu o neutralności (13 kwietnia 1941 roku), który miał obowiązywać przez pięć lat, już 5 kwietnia 1945 roku układ ten został jednostronnie zerwany przez ZSRR⁸. Władze Związku Radzieckiego powołały się na klauzulę *rebus sic stantibus*, tłumacząc w oficjalnej nocie, że porozumienie zawarto przed wybuchem wojny ZSRR z III Rzeszą i wojny Japonii ze Stanami Zjednoczonymi. Dlatego też pakt tracił rację bytu, ponieważ Japonia – sojusznik Niemiec – pomagając wojskom Rzeszy, walczyła przeciwko ZSRR i jej amerykańskiemu sprzymierzeńcowi. Faktycznie jednak oddanie Japończykom Kuryli sprawiłoby, że władze w Tokio będą mogły bez żadnych przeszkód blokować radzieckiej flocie wyjście w morze. Taka argumentacja umożliwiła 8 sierpnia 1945 roku ZSRR przystąpienie do wojny z Cesarstwem, które było już dość mocno osłabione po amerykańskich atakach z użyciem broni nuklearnej w Hiroszynie i Nagasaki. W ciągu sześciu dni (20–26 sierpnia 1945 roku) radzieckie wojska Kamczackiego Rejonu Umocnionego pod dowództwem gen. A. Gnieczo oraz Flota Oceanu Spokojnego wobec minimalnego oporu przeciwnika zajęły Kuryle Północne, a w ostatnich dniach sierpnia rozpoczęły desant skierowany na sporne obecnie terytorium. Walki zakończono sukcesem ZSRR 1 września 1945 roku, czyli na jeden dzień przed bezwarunkową kapitulacją Japonii⁹. Stalinowskie plany przebiegu tej wojny uwzględniały również atak na Hokkaido i okupację przynajmniej jej części, przeciw czemu stanowczo zaprotestowały Stany Zjednoczone. Wątek amerykański pojawia się do dzisiaj, gdyż można spotkać się z opiniami, iż amerykańskie dowództwo powinno było objąć strefę okupacyjną nie tylko Hokkaido, ale również owe „Terytoria Północne”. Przecież to właśnie stamtąd wyruszyła na Pearl Harbour japońska flota¹⁰.

Prawne usankcjonowanie zwierzchnictwa na zajęтым terytorium nastąpiło 2 lutego 1946 roku decyzją Rady Najwyższej ZSRR. Można pokusić się o stwierdzenie, że ów dekret zapoczątkował nowy etap w omawianym sporze terytorialnym. Japonia uważa to za jednostronne narzucenie granic, powtarzając, że „Terytoria Północne” *de facto* znajdują się pod wojskową okupacją, która powinna się skończyć wraz z podpisaniem traktatu pokojowego. Moskwa obstaje natomiast przy stanowisku, że zajęcie Kuryli było, najprościej rzecz ujmując, zapłatą ZSRR za przystąpienie do wojny z Japonią¹¹. Warunek ten został zaakceptowanym w czasie spotkań Trzech Wielkich Mocarstw w Jałcie, a także podczas konferencji

⁶ Art. 2 of the Treaty for the Exchange of Sakhalin for the Kurile Islands (1875) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period2.html>, 14.05.2007.

⁷ A. Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2003, s. 49.

⁸ *Ibidem*, s. 445.

⁹ *Ibidem*, s. 447.

¹⁰ Por. D. Cassey, *Attack of Pearl Harbor*, *Spokesman Magazine*, Dec 2006, s. 16–17.

¹¹ V. Mastny, *Stalin i zimna wojna. Sowietkie poczucie zagrożenia*, Warszawa 2006, s. 44.

w Poczdamie. Spotkanie aliantów w Jałcie zakończono podpisaniem 11 lutego 1945 roku *Porozumienia Trzech Wielkich Mocarstw w sprawie Dalekiego Wschodu*. Ujęto wśród nich kilka kryteriów, na jakich ZSRR przystąpi do wojny z Japonią. W świetle rozpatrywanej sprawy najważniejsze wydają się dwa postanowienia. Pierwsze to przywrócenie „dawnych praw Rosji, pogwałconych przez zdradziecką napaść Japonii w roku 1904”¹², czyli zwrot południowego Sachalinu, umiędzynarodowienie portu Dalian oraz przywrócenie dzierżawy Port Artur. Drugie natomiast to stwierdzenie, iż „Wyspy Kurylskie będą odstąpione Związkowi Radzieckiemu”¹³. Warunki te zostały przypieczętowane klauzulą bezwarunkowego wypełnienia postanowień w momencie pokonania Japonii przez wojska radzieckie. Moskwa powołuje się też na inne układy. Jako przykład podaje zapisy zawarte w *Deklaracji Kairskiej* (22–26 listopada 1943 roku), której treść ZSRR uznała, mimo braku uczestnictwa w teście konferencji, podczas rozmów w Poczdamie w lipcu 1945 roku:

*Warunki Deklaracji Kairskiej winny być podtrzymane i japońska suwerenność powinna być ograniczone do wysp Honshu, Hokkaido, Kyushu i Shikoku oraz innych mniejszych wysp, określonych przez układające się strony*¹⁴.

Na pokładzie okrętu marynarki wojennej Stanów Zjednoczonych 2 września 1945 roku japoński rząd podpisał akt kapitulacji¹⁵, przyjmując bez zastrzeżeń, zdaniem ZSRR, uzgodnienia poczdamskie.

Rozwiązanie sowiecko-japońskiego sporu terytorialnego mogło nastąpić tuż po wojnie, ponieważ coraz pilniejsze było uregulowanie stosunków między uczestniczącymi w II Wojnie Światowej państwami. Doskonałą okazją była, zwołana w dniach 4–8 września 1951 roku, w San Francisco konferencja pokojowa, zwana *Japanese Peace Conference*. Poprzedziły ją dwustronne negocjacje pomiędzy zainteresowanymi państwami. Wedle Artykułu II (c) *Japonia zrzeka się wszystkich praw, tytułów i roszczeń w stosunku do Wysp Kurylskich i części Sachalinu oraz wysp sąsiednich, które otrzymała w konsekwencji Traktatu z Portsmouth z 5 września 1905*¹⁶. Nie określono w tekście traktatu statusu terytoriów odebranych Japonii, jak i co rozumiano pod pojęciem Kuryle. Dlatego też delegacja japońska złożyła jednostronne oświadczenie mówiące, iż wyspy Iturup, Kunaszir, Shikotan oraz archipelag Habomai w skład Wysp Kurylskich nie wchodzi. Delegacja radziecka zareagowała błyskawicznie, powołując się na dwa fakty: interpretację pojęcia Wyspy Kurylskie oraz zawarcie układu USA–Japonia dotyczącego bezpieczeństwa, który miał służyć, według Stalina, wyłącznie „agresywnej polityce USA”. Poskutkowało to odrzuceniem przez ZSRR treści całego traktatu i odmowy podpisania. W ich efekcie traktat pokojowy z Japonią sygnowały 48 państwa, oprócz Czechosłowacji, Polski i ZSRR¹⁷. Traktat wszedł w życie 28 kwietnia 1952 roku.

¹² Yalta Agreement (1945) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period3.html>, 14.05.2007.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Potsdam Declaration (1945) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period3.html>, 14.05.2007.

¹⁵ A. Czubiński, *op. cit.*, s. 453.

¹⁶ Art. II (c) San Francisco Peace Treaty (1951) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period4.html>, 14.05.2007.

¹⁷ A. Czubiński, *op. cit.*, s. 516.

Wątek kurylski pojawił się ponownie podczas oficjalnych radziecko-japońskich rokowań dopiero w połowie lat pięćdziesiątych. Analizując historię wzajemnych relacji, można dojść do wniosku, że powrót tematu dotyczącego sporu wiąże się ze zmianą władz w obu krajach. Wybór na stanowisko premiera Japonii Ichiro Hatoyamy oraz śmierć Stalina, którego zastąpił Nikita Chruszczow, zapoczątkowały nowy etap negocjacji na linii Tokio–Moskwa. Premier Hatoyama w liście, (11.09.1956 roku) zaadresowanym do szefa dyplomacji ZSRR Andrieja Gromyko oświadczył, iż rząd japoński jest gotowy rozpocząć proces normalizacji japońsko-sowieckich stosunków, nie poruszając w owym momencie kwestii niepodpisanego traktatu pokojowego. Na odpowiedź japoński premier nie musiał długo czekać (13.09.1956 roku). Kolejny krok należał do Parlamentu Japonii, który wysłał szefowi radzieckiej dyplomacji oficjalny list z aprobatą dla całego przedsięwzięcia odbudowy stosunków dyplomatycznych¹⁸. Przełom nastąpił w momencie wizyty w Moskwie japońskiego premiera. On to pomyślnie zakończone negocjacje z ZSRR uznawał za przejaw samodzielności Japonii na arenie międzynarodowej. Hatoyama wraz z premierem ZSRR Bułganinem podpisali 19 października 1956 roku *Deklarację o normalizacji stosunków pomiędzy ZSRR i Japonią*.

Dokumentu tego nie można uznawać za traktat pokojowy, mimo iż zawierał on zapis o zakończeniu stanu wojny i natychmiastowym wznowieniu stosunków dyplomatycznych i konsularnych. Do kwestii kurylskiej odniesiono się w punkcie 9 Deklaracji:

*ZSRR i Japonia wyraziły zgodę na kontynuowanie po wznowieniu stosunków dyplomatycznych rokowań w sprawie zawarcia traktatu pokojowego. Jednocześnie ZSRR, biorąc pod uwagę interesy i życzenia państwa japońskiego, zgadza się na przekazanie Japonii wysp Habomai i Shikotan, zastrzegając jednakże, że faktyczne ich przekazanie nastąpi po zawarciu traktatu pokojowego*¹⁹.

Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych zakończyła proces uprawomocnienia się Deklaracji, która weszła w życie 11 grudnia 1956 roku. Poprawa stosunków na linii Tokio–Moskwa była potrzebnym wydarzeniem, jednak nie przesądziło to o rychłym rozwiązaniu sporu. Kolejna zmiana na stanowisku szefa japońskiego rządu (luty 1957 roku) w krótkim czasie spowodowała skomplikowanie się sprawy. Premier Nabusuke Kishi, zwolennik ścisłej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, podpisał 19 stycznia 1960 roku z Amerykanami *Traktat o współpracy i wzajemnym bezpieczeństwie*. Artykuł 6 stwierdzający, że *w celu umocnienia bezpieczeństwa Japonii i dla utrzymania pokoju na Dalekim Wschodzie siły zbrojne USA mają prawo korzystać z terytorium Japonii*²⁰ okazał się pretekstem, na który Chruszczow tylko czekał. Już 27 stycznia 1960 roku rząd radziecki przekazał Japonii *aide memoire*, dotyczące kwestii nowego układu Japonia–USA oraz wyspy Shikotan i małego

¹⁸ Por. Letter from the Plenipotentiary Representative of the Japanese Government, S. Matsumoto, to the USSR First Deputy Minister of Foreign Affairs, A.A. Gromyko (1956); Letter from the USSR First Deputy Minister of Foreign Affairs, A.A. Gromyko, to the Plenipotentiary Representative of the Government of Japan, S. Matsumoto (1956) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.

¹⁹ Paragraph 9 of the Joint Declaration of Japan and the USSR (1956) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.

²⁰ Treaty of mutual cooperation and security between Japan and The United States of America – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>, 14.05.2007.

archipelagu Habomai. Moskwa, obawiając się remilitaryzacji japońskich wysp oraz ograniczenia ich niezależności, anulowała punkt 9 *Deklaracji z 1956 roku*. Uzasadnieniem decyzji Kremla miał być fakt, iż w ówczesnej sytuacji przekazanie Japonii owych wysp przyczyni się tylko to rozszerzenia terytorium wykorzystywanego przez obce wojska, które mogą naruszyć bezpieczeństwo wewnętrzne ZSRR. Radziecki rząd oświadczył również, że przekaże wyspy tylko po opuszczeniu Japonii przez obce wojska i po podpisaniu traktatu pokojowego. Japonia natomiast uznała ten list jako przykład pogwałcenia postanowień zawartych w *Deklaracji z 1956 roku* – ZSRR i Japonia zobowiązują się również do nieagresji i nieingerencji w sprawy wewnętrzne partnera. Ponowiła też żądanie zwrotu spornych wysp²¹.

Kolejne lata upływały pod znakiem nierozwiązanej sprawy traktatu pokojowego i spornych wysp. Działania skupiały się głównie na deklaracjach i wydawaniu oświadczeń. Sytuacja umożliwiała jednak nawiązywanie kontaktów ekonomicznych. W październiku 1973 roku ówczesny premier Japonii odwiedził ZSRR. Efektem rozmów Breżniewa z Tanaką był wspólny komunikat:

*Obie strony rozpoznają, że aby zawrzeć traktat pokojowy, konieczne jest rozwiązanie jeszcze nierozwiązanych problemów, powstałych po II wojnie światowej. Wnieście to ogromny wkład w ustanowienie prawdziwie dobrych relacji pomiędzy oboma państwami. Pozwoli to także poprowadzić negocjacje w sprawie zawarcia traktatu pokojowego. Obie strony zgadzają się na kontynuowanie tychże negocjacji w odpowiednim czasie w 1974 roku*²².

Jednak usztywnienie stanowiska ZSRR uwidoczniło się, gdy 1977 roku doszło do nowego układu Japonia–USA²³. Leonid Breżniew poprzez umacnianie baz wojskowych na wyspach chciał wyrzucić presję militarną i wzmocnić swoją pozycję w regionie. Początek lat osiemdziesiątych, któremu towarzyszyło zaostrzenie się zimnej wojny, spowodował „zamrożenie” sporu. Problematiczne wyspy pozostały w granicach ZSRR, a wzajemne stosunki pomiędzy Sowietami i Japończykami ograniczono do minimum.

Komunistyczny reżim Związku Radzieckiego pod koniec swego istnienia starał się nie podejmować rozmów na ten temat. Nowe tchnienie w polityce zagranicznej zainicjował dopiero Michaił Gorbaczow. W opublikowanej w 1988 roku autorskiej książce pod tytułem *Przebudowa i nowe myślenie dla naszego kraju i dla całego świata*²⁴ przedstawił podstawowe zasady pierestrojki. Owa przebudowa ZSRR zaowocowała roboczymi rozmowami obu

²¹ Memorandum from the Soviet Government to the Government of Japan (1960); Memorandum from the Japanese Government to the Soviet Government (1960) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.

²² Japanese-Soviet Joint Communique (1973) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.

²³ Inne źródła dowodzą, iż Japonia sama pogorszyła swoje stanowisko negocjacyjne w momencie podpisania w 1977 roku traktatu antyhegemonistycznego z Chinami. Jego głównym założeniem była myśl, że ani Japonia, ani Chiny nie będą dążyć do zdobycia dominującej pozycji na Dalekim Wschodzie. W ten oto sposób Tokio „podarowało” ZSRR poważny argument negocjacyjny – japońskie terytorium powiększone o sporne tereny może przerodzić się w regionalne dominium, a taka sytuacja spowoduje złamanie postanowień owego traktatu. Por. Diplomatic Bluebook 1977 – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1977/1977-3-1.htm#Section%201.%20Promotion%20of%20Relations%20with%20Other%200%20Countries>, 14.05.2007.

²⁴ Por. M. Gorbaczow, *Przebudowa i nowe myślenie dla naszego kraju i dla całego świata*, Warszawa 1989.

państw, które odbyły się w kilku turach rozpoczętych w 1988 roku²⁵. Rok później, we wrześniu 1989 roku minister spraw zagranicznych Eduard Szewardnadze przekazał stronie japońskiej, iż intencją Gorbaczowa jest oficjalna wizyta w Kraju Kwitnącej Wiśni. Tym samym Szewardnadze przygotował „grunt” do negocjacji podczas planowanej wizyty radzieckiego przywódcy w Japonii²⁶.

Kwietniowa wizyta (w 1991 roku) najwyższej rangi przedstawiciela Związku Radzieckiego nie przyniosła rozwiązania, mimo oficjalnego, okrzykniętego sensacją oświadczenia, w którym stwierdzono, że między Japonią i ZSRR istnieje konflikt terytorialny. Rozmowy jednak zakończyły się fiaskiem. Wiadomym było, iż Rosjanie oczekują pomocy gospodarczej i finansowej ze strony Japonii, skłonni byli rozmawiać o oddaniu Shikotanu i niewielkiego archipelagu Habomai. Premier Japonii Toshiki Kaifu postawił jednak ultimatum, wiążące pomoc finansową z odzyskaniem spornych wysp, w istocie przypierając Gorbaczowa do muru. W efekcie podpisano tylko kompromisową deklarację, otwierającą drogę dalszym rozmowom w sprawie granic²⁷.

Władze japońskie sposób na rozstrzygnięcie kwestii kuryskich upatrywały w umiędzynarodowieniu sporu. Nadarzacą się okazją był szczyt siedmiu najbardziej uprzemysłowionych państw świata, który odbywał się w dniach 7–8 lipca 1992 roku w Monachium. Premier Japonii oczekiwał od pozostałych krajów wchodzących w skład G-7 stanowczego stanowiska, które wpłynie na decyzje podejmowane na Kremlu. Stanowisko to bowiem miało się wiązać z sankcjami i wstrzymaniem pomocy dla Rosji do momentu rozwiązania problemu terytorialnego. Jednak zamiast poparcia pozostała szóstka okazała zaledwie zrozumienie. Podczas szczytu przywódcy państw uznali, iż niepewna sytuacja polityczna w Moskwie może zostać zachwiana. Argument umiędzynarodowienia sporu doceniła również dyplomacja rosyjska, gdy w niecały miesiąc później w mediach pojawiła się informacja, że konflikt kurylski staje się sprawą ponadnarodową, w który powinny się zaangażować Stany Zjednoczone.

Nowy prezydent Rosji – Borys Jelcyn – od początku swojej działalności podkreślał, że jest zdeklarowanym zwolennikiem dobrych stosunków z Tokio. Przedstawił nawet pięcioetapowy plan rozwiązania sporu: najpierw podpisanie traktatu pokojowego, oddanie Shikotanu i niewielkiego archipelagu Habomai, następnie demilitaryzacja i wspólna strefa ekonomiczna na Kunaszir i Iturup, a na koniec w perspektywie kolejnych lat – rozwiązanie problemu. Tą także wspaniałą perspektywę rokowań zmącił tzw. mały dyplomatyczny skandal, wywołany odwołaniem wizyty Jelcyna w japońskiej stolicy. Polityczne zapędy rosyjskiego prezydenta zostały bardzo szybko ostudzone przez jego przeciwników, którzy problem Kuryli próbowali wykorzystać jako narzędzie wewnętrznej walki na Kremlu²⁸. W wyniku tych działań doszło do utworzenia specjalnej komisji parlamentarnej, której zadaniem było

²⁵ Diplomatic Bluebook 1988; Exchange of VIP Visits (August 1988 – July 1989) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1989/1989-appendix-3.htm>, 14.05.2007.

²⁶ Diplomatic Bluebook 1990; Section 4 Soviet Union – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1990/1990-3-4.htm>, 14.05.2007.

²⁷ Japanese-Soviet Joint Communique (1991) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period6.html>, 14.05.2007.

²⁸ Por. Diplomatic Bluebook 1992; Section 4 The Former Soviet Union – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1992/1992-3-4.htm>, 14.05.2007.

przeprowadzenie śledztwa. Pojawiały się też głosy, że zmiana granic Federacji Rosyjskiej może nastąpić jedynie z udziałem społeczeństwa.

Plany Jelcyna szybko uznano za nieodpowiednie w dobie kształtującej się w warunkach rosyjskich demokracji. Ówczesna głowa państwa, jak się wydaje, nie miała wyboru, gdyż spór stał się kartą przetargową w wewnętrznej polityce. Z drugiej strony nikt nie miał też odwagi przyznać, że wyspy należy zwrócić. I tak oto obie strony kolejny raz nie wykorzystwały szansy na rozwiązanie konfliktu, a należy wspomnieć, że moment rozpadu Związku Radzieckiego był ku temu najdogodniejszy od wielu lat. Jedyną zmianą było zniesienie ruchu wizowego dla ludności pragnącej podróżować między Krajem Kwitnącej Wiśni a Kuryłami.

Co prawda w 1993 roku doszło do wizyty Jelcyna w Tokio, w trakcie której podpisał *Deklarację Tokijską*²⁹. Podczas owego szczytu uzgodniono jedynie, że rozwiązanie sporu nastąpi w duchu „prawa i sprawiedliwości”. Do tej formuły Jelcyn odwoływał się podczas kolejnych spotkań z japońskimi politykami, którzy pokładali nadzieję, że Kreml zmieni stanowisko po wyborach prezydenckich w 1996 roku.

Druka kadencja prezydenta Rosji ukazała postawę rządu w tej sprawie. Jewgienij Primakow³⁰ podczas styczniowej konferencji prasowej mówił „o przyszłości”, mając na myśli fakt, iż sporu nie da się rozwiązać i trzeba się skupić na współpracy w dziedzinie gospodarki. Japonia mówiła „tak” pomocy gospodarczej pod warunkiem, że Rosja przedstawi „mapę drogową” zawierającą konkretne terminu rozwiązania sporu terytorialnego.

Wyjścia z politycznego pata nie ułatwiają na pewno incydenty, do których dochodzi wokół wysp. Obszar ten posiada pokaźną „strefę ekonomiczną”³¹, w której znajdują się bogate łowiska ryb. To łakomy kąsek dla japońskich kłusowników, którzy nagminnie łowią ryby wokół spornych terenów. Sposobem na rozwiązanie problemu mogła się okazać propozycja Primakowa, która dotyczyła planu wspólnych inwestycji na wyspach w dziedzinach: turystyki, infrastruktury transportowej oraz połowów i przetwórstwa rybnego.

Uelastycznienie japońskiego stosunku do kwestii spornej nastąpiło wraz z zapowiedzią zmian w polityce zagranicznej, przedstawioną przez premiera Ryutaro Hashimoto w lipcu 1997 roku. Dotyczyły one, między innymi, współpracy japońsko-rosyjskiej w wykorzystaniu bogactw naturalnych, których złoża znajdują się we wschodniej części Federacji. Wy miernym efektem owej taktyki stała się oficjalna wizyta wysłannika ministerstwa spraw zagranicznych Japonii na Kuryłach (w październiku 1997 roku). To ważny moment w historii sporu, gdyż tak wysokiej rangi przedstawiciel rządu nie przybył z wizytą na wyspy od czasów II wojny światowej.

Miesiąc później, w pierwszych dniach listopada, w Krasnojarsku odbyło się tzw. spotkanie „bez żon i krawatów”. Prezydent Federacji Rosyjskiej Borys Jelcyn wraz z premie-

²⁹ *Deklaracja Tokijska* uznała, że zawarte przez ZSRR dwustronne porozumienia z Japonią będą respektowane przez Federację Rosyjską. Japończycy zinterpretowali to jako zobowiązanie wypełnienia *Deklaracji z 1956 roku*. Strona rosyjska zaś twierdzi, że deklaracja owa uznaje jedynie Rosję „za spadkobierczynię” ZSRR, co nie oznacza wykonania założeń *Deklaracji z 1956 roku*, przyjętej według Rosjan, pomimo woli narodu; Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/tokyo.html>, 14.05.2007.

³⁰ Minister spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej w latach 1996–1998, mianowany później na stanowisko premiera.

³¹ Obszar o powierzchni około 196 tys. km².

rem Japonii Ryutaro Hashimoto podczas tego nieoficjalnego spotkania, w nietypowym dla polityki stylu, wspólnie łowili ryby i odpoczywali w rządowej rezydencji. Zaowocowało to zapewnieniami Japonii o jej poparciu dla członkostwa Rosji w organizacjach międzynarodowych (w tym starania o przyjęcie do grona najbardziej uprzemysłowionych państw świata – G-7) oraz rozwinięciem współpracy w sprawach gospodarczych. Najważniejsze było jednak ustalenie, że jeszcze przed rozpoczęciem nowego milenium ma dojść do podpisania traktatu pokojowego. Kwestie spornych wysp miały stać się w przyszłości tematem oddzielnych negocjacji³².

Borys Jelcyn 31 grudnia 1999 roku oświadczył, że zrzeka się urzędu prezydenta, a na swojego następcę w przyszłych wyborach wyznacza Władimira Putina³³. Japończycy liczyli, że ten energiczny i cieszący się poparciem większości Rosjan następcą zdecyduje się na ostateczne rozwiązanie problemu. Nowe nadzieje okazały się krótkotrwałe i zostały rozwiane już we wrześniu 2000 roku, podczas podróży Putina do Tokio. Prezydent Federacji Rosyjskiej co prawda odwołał się do *Deklaracji z 1956 roku* jako punktu wyjścia do rozmów na temat traktatu pokojowego, ale jednocześnie dał do zrozumienia, iż Rosja nie posiada zbędnych terytoriów. Tokijskie spotkanie (5–6 września 2000 roku) usztywniło wzajemne negatywne stanowisko w kwestii spornych wysp. Jednakże Putin zapraszając na rewizytę premiera Joshiro Mori, zostawił uchylone drzwi dla kolejnej tury rokowań³⁴. Japoński premier skorzystał z zaproszenia, przybywając 24 marca 2001 roku do Irkucka. Dwudniowe spotkanie zakończono jedynie oświadczeniem³⁵, iż negocjacje będą kontynuowane na bazie *Deklaracji Tokijskiej*.

Zmiana na stanowisku szefa rządu Japonii przyczyniła się do organizacji kolejnego szczytu w Rosji (w dniach 9–12 stycznia 2003 roku). Premier Junichiro Koizumi wraz z Putinem zatwierdzili *Japan-Russia Action Plan*³⁶. Punkt drugi tego planu działania zakładał m.in. przyspieszenie negocjacji pokojowych i zawarcie porozumienia dotyczącego warunków korzystania ze strefy wód otaczających sporne wyspy.

Czwarty rok rządów Władimira Putina na Kremlu i jego sposób prowadzenia polityki zagranicznej był szeroko komentowany w mediach – *Putin jest dziś tak popularny, że może sobie pozwolić na kontrowersyjne decyzje. Silną pozycję ma także premier Koizumi, więc kompromis z Japończykami jest całkowicie możliwy* – mówił Siergiej Markow³⁷. Wtórował

³² Por. Diplomatic Bluebook 1998; Japan-Russia relations – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1998/I-b.html#3>, 14.05.2007.

³³ Szerzej na temat aspektu prezydentury w Federacji Rosyjskiej z punktu widzenia kontaktów i zależności między pierwszym jej prezydentem Borysem Jelcynem a rządzącym do dziś Władimirem Putinem można przeczytać w felietonie R.A. Miedwediewa, *Dziś*, 2004 nr 12, s. 41–51.

³⁴ Por. Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Issue of a Peace Treaty – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/statement.html>, 14.05.2007.

³⁵ Irkutsk Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Continuation of Future Negotiations on the Issue of a Peace Treaty – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html>, 14.05.2007.

³⁶ Japan-Russia Action Plan – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/plan.html>, 14.05.2007.

³⁷ Siergiej Markow, rosyjski politolog, doradca Władimira Putina.

mu Siergiej Karaganow³⁸, który jako znany ekspert przedstawiał przykłady rozwiązania terytorialnego sporu z Japonią – „Rosja powinna oddać dwie wyspy w zamian za dużą pomoc gospodarczą i japońskie inwestycje w naszą gospodarkę”.

Na dobre temat Kuryli poruszył szef rosyjskiego MSZ Siergiej Ławrow w listopadzie 2004 roku, ogłaszając, że Federacja Rosyjska gotowa jest przekazać dwie sporne wyspy Japonii – (...) *takie rozwiązanie postawiłoby przysłowiową kropkę nad «i»...*³⁹. W odpowiedzi na to oświadczenie Tokio ogłosiło, że pragnie zwrotu całego spornego terytorium, w przeciwnym wypadku nie dojdzie do jakiegokolwiek porozumienia.

Wydawać się mogło, że kolejną nadarżającą się okazją do podpisania traktatu pokojowego będą dwie rocznice – 150. zawarcia stosunków dyplomatycznych pomiędzy Rosją a Japonią oraz obchody 60. rocznicy zakończenia II Wojny Światowej. Jednakże Premier Koizumi podczas wizyty w Moskwie (9–10 maja 2005 roku) zapoczątkował tylko rozmowy na temat kolejnej rundy spotkań na najwyższym szczeblu. Sprzeczne stanowiska obu rządów w sprawie wysp przyczyniły się do tego, że wizyta Władimira Putina w Tokio do końca stała pod znakiem zapytania. Wreszcie prezydent Federacji Rosyjskiej przyleciał do stolicy Kraju Kwitnącej Wiśni w ostatnich dniach listopada 2005 roku. Spotkanie to można uznać za gest dobrej woli i powolne budowanie zaufania. *Jest dużo różnic zdań, nieporozumień. Jednak postanowiliśmy obejść tego rodzaju niezgodności i poszukać rozwiązania tej ważnej kwestii poprzez rozszerzenie japońsko-rosyjskiej kooperacji*⁴⁰ – powiedział Koizumi na konferencji prasowej po spotkaniu polityków. Różnice poglądów i kontrowersje dotyczące sporu terytorialnego przywódcy obu państw, zgodnie z hasłem „trzeba budować mosty”, próbują wypełnić kwestiami współpracy gospodarczej. Stosunki obu krajów przeplatają wzajemne wizyty na szczeblu ministerialnym. I tylko co jakiś czas w mediach pojawia się informacja na temat incydentów w rejonie „Terytoriów Północnych”⁴¹.

Analizując historię owego konfliktu terytorialnego między Rosją a Japonią, trzeba byłoby zastanowić się nad perspektywami i przyszłymi scenariuszami dla spornych wysp. W spór ten uwikłani są nie tylko politycy i media, ale również znakomici obserwatorzy stosunków międzynarodowych oraz zwykli obywatele. Społeczeństwo japońskie 7 lutego każdego roku obchodzi Dzień Terytoriów Północnych, przypominając o tej kwestii społeczności międzynarodowej. Głos w dyskusji zabierają też znani obywatele rosyjscy, jak choćby Aleksander Sołżenicyn, który w książce *Rosja w zapaści* tak oto pisze:

I tu trzeba wspomnieć o niewybaczalnej, upartej tępotce naszych władz, jeśli chodzi o południowe Kuryle. Beztrasko oddawszy dziesiątki rozległych rosyjskich obwodów Ukrainie i Kazachstanowi, od końca lat 80. starając się w polityce międzynarodowej wszelkimi sposobami dogodzić Ameryce, z niezrównanym pseudopatriotycznym uporem i pychą odmawiają one Japonii zwrotu wysp, które nigdy do Rosji nie należały i do których przed rewolucją nigdy nie zgłaszała pretensji. (Kapitan Gołownin na początku XIX wieku i admirał Putiatin w 1855

³⁸ Siergiej Karaganow, prokremłowski politolog, od 2006 roku przewodniczący kremłowskiej Rady Polityki Zagranicznej i Obronnej.

³⁹ Portal Gazeta.pl, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34248,2390569.html>, 14.05.2007.

⁴⁰ Portal Spraw Zagranicznych.pl, <http://www.psz.pl/content/view/1895/2/>, 14.05.2007.

⁴¹ Wpłynięcie japońskich kutrów rybackich na wody terytorialne Rosji blisko wyspy Kaigara (nazwa japońska). Ostrzał kutra zakończył się śmiertelnym wypadkiem. Tak ostra interwencja oficerów rosyjskich ostatni raz miała miejsce w 1956 roku. Portal Gazeta.pl, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34189,3552976.html>, 14.05.2007.

roku uznali te właśnie granice, przy których obecnie obcuje Japonia. Liczyć krzywdy doznane w wyniku japońskiej napaści w 1904 roku czy japońskiej interwencji podczas wojny domowej? A co zrobić z faktem, że ZSRR napadło na Japonię, łamiąc pięcioletni pakt o neutralności z 1941 roku?). Uczepili się tych wysp, jakby od nich zależała cała przyszłość Rosji. Dla Japonii – kraju o małym obszarze – ich zwrot jest w znacznie większym stopniu bolesną sprawą honoru i prestiżu narodowego niż związanego z nim bogactwa ryb, co do którego można by się jakoś porozumieć. W nadchodzącym stuleciu, w którym nie zapowiada się, by Rosja miała jakichś przyjaciół na zachodzie czy na południu – raczej będziemy pod coraz większym naciskiem – czy powinniśmy odtrącać jeszcze i to ewentualne dobre sąsiedztwo? A może i bliższy związek?⁴²

Kolejny ciekawy punkt widzenia przedstawia Dimitrij Trenin z Carnegie Moscow Center – Rosja kiedyś będzie musiała dojść do porozumienia z Japończykami w sprawie małych wysp po to, by współdziałać z Tokio na Dalekim Wschodzie, w dobie tak szybkiego rozwoju Chin. Dziś jednak jest za wcześnie na taki kompromis⁴³. Ten sam autor w książce *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization* zastanawia się nad przyczynami postępowania rządu Federacji Rosyjskiej. Wyjaśnia, iż terytorialna integralność Rosji jest jej fundamentem bezpieczeństwa. Rosja swoje terytorium poszerza jak i kiedy tylko może, lecz zdobytej ziemi nie oddaje⁴⁴. Sporne wyspy są kluczowe w znaczeniu geostrategicznym w opinii rosyjskich kół wojskowych, ponieważ:

- Wyspy Kurylskie są wysuniętą na wschód rubieżą obrony i zabezpieczają przed atakiem siły morskie i powietrzne Rosji na Morzu Ochockim,
- utrata Wysp Kurylskich sprawiłaby, że Flota Pacyfiku byłaby rozdzielona na dwie części, co pomniejszyłoby jej strategiczne znaczenie, trudniejsza byłaby obrona Kamczatki i osłabiony system obrony powietrznej Dalekiego Wschodu,
- jeśli Japonia przejmie kontrolę nad tymi wyspami, to bezpieczeństwo Rosji zostanie zagrożone, ponieważ umożliwi to potencjalnemu nieprzyjacielowi operacje na Morzu Ochockim⁴⁵.

Militarny punkt widzenia kłóci się z ekonomicznymi wymogami bezpieczeństwa Rosji. Potrzebuje ona szybkiego rozwoju swoich terytoriów na Dalekim Wschodzie i poprawy warunków życia ludności na tamtych obszarach, aby przeciwdziałać ich wyludnieniu. Dlatego też rosyjski rząd w 2006 roku przyjął program *Rozwoju społeczno-ekonomicznego Wysp Kurylskich w latach 2007–2015*, który zakłada zainwestowanie na archipelagu 18 mld rubli⁴⁶. Takie działania dowodzą tylko, że Władimir Putin nie zamierza zakończyć trwającego już ponad 60 lat sporu o Shikotan, Iturup, Kunaszir oraz archipelag Habomai. Druga kadencja jego prezydentury dobiega końca, a decyzja zwrotu spornych wysp, wysoce niepopularna w rosyjskich kręgach władzy, uszczupliłaby tylko jego elektorat i wpłynęła negatywnie

⁴² A. Solżenicyn, *Rosja w zapaści*, Warszawa 1999, s. 31–32.

⁴³ Por. D. Trenin, V. Mikheev, *Russian and Japan. As a Mutual Resource for Development: A Perspective from the Twenty-first Century on a Twentieth-century Problem*, Carnegie Moscow Center, Washington 2005.

⁴⁴ Por. D. Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Moscow Center, Washington 2001, s. 220–227.

⁴⁵ *East Asian Strategic Review* 2003, s. 246.

⁴⁶ Portal Gazeta.pl, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34189,3555515.html>, 14.05.2007.

na dużą polityczną popularność. Można pokusić się o stwierdzenie, że spór o „Terytoria Północne” to barwny element wzajemnych stosunków Japonia–Rosja, który jeszcze długo pozostanie przedmiotem twardych negocjacji i rokowań.

Bibliografia

Źródła

- Traktat z Kaganawy, <http://web.jjay.cuny.edu/~jobrien/reference/ob25.html>, 14.05.2007;
- Art. 2 of the Treaty of Commerce, Navigation and Delimitation between Japan and Russia (1855) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period1.html>, 14.05.2007.
- Art. 2 of the Treaty for the Exchange of Sakhalin for the Kurile Islands (1875) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period2.html>, 14.05.2007.
- Yalta Agreement (1945) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period3.html>, 14.05.2007.
- Potsdam Declaration (1945) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period3.html>, 14.05.2007.
- Art. II (c) San Francisco Peace Treaty (1951) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period4.html>, 14.05.2007.
- Letter from the Plenipotentiary Representative of the Japanese Government, S. Matsumoto, to the USSR First Deputy Minister of Foreign Affairs, A.A. Gromyko (1956); Letter from the USSR First Deputy Minister of Foreign Affairs, A.A. Gromyko, to the Plenipotentiary Representative of the Government of Japan, S. Matsumoto (1956) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.
- Paragraph 9 of the Joint Declaration of Japan and the USSR (1956) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.
- Treaty of mutual cooperation and security between Japan and The United States of America – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>, 14.05.2007.
- Memorandum from the Soviet Government to the Government of Japan (1960); Memorandum from the Japanese Government to the Soviet Government (1960) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.
- Japanese-Soviet Joint Communique (1973) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period5.html>, 14.05.2007.

- Diplomatic Bluebook 1977 – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1977/1977-3-1.htm#Section%201.%20Promotion%20of%20Relations%20with%20Other%20Countries>, 14.05.2007.
- Diplomatic Bluebook 1988; Exchange of VIP Visits (August 1988 – July 1989) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1989/1989-appendix-3.htm>, 14.05.2007.
- Diplomatic Bluebook 1990; Section 4 Soviet Union – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1990/1990-3-4.htm>, 14.05.2007.
- Japanese-Soviet Joint Communiqué (1991) – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition92/period6.html>, 14.05.2007.
- Diplomatic Bluebook 1992; Section 4 The Former Soviet Union – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1992/1992-3-4.htm>, 14.05.2007.
- Tokyo Declaration on Japan-Russia Relations – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/tokyo.html>, 14.05.2007;
- Diplomatic Bluebook 1998; Japan-Russia relations – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/1998/I-b.html#3>, 14.05.2007.
- Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Issue of a Peace Treaty – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/edition01/statement.html>, 14.05.2007.
- Irkutsk Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Continuation of Future Negotiations on the Issue of a Peace Treaty – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html>, 14.05.2007.
- Japan-Russia Action Plan – Japanese Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/plan.html>, 14.05.2007.

Opracowania i artykuły

- Bryc A., *Cele polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Cassey D., *Attack of Pearl Harbor*, [w:] *Spokesman Magazine*, Dec 2006.
- East Asian Strategic Review* 2003.
- Gorbaczow M., *Przebudowa i nowe myślenie dla naszego kraju i dla całego świata*, Warszawa 1989.
- Halizak E., (red.), *Żurawia Papers. Regionalny kompleks bezpieczeństwa Azji Północno-Wschodniej. Zeszyt 3*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Klimenko A.F., *О роли Курил в обеспечении безопасности России*, [w:] *Военная Мысль*, 2002 nr 4.
- Kubiak K., *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005.

- Mastny V., *Stalin i zimna wojna. Sowieckie poczucie zagrożenia*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2006.
- Miedwiediew R.A., *Prezydent Putin. Opóźnione następstwo tronu*, [w:] *Dziś*, 2004 nr 12.
- Mondry J., *Powrót geopolityki. Europa, Ameryka i Azja u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Elbląg 2004.
- Pałasz-Rutkowska E., Starecka K., *Japonia*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005;
- Sołżenicyn A., *Rosja w zapaści*, Politeja, Warszawa 1999.
- Trenin D., Mikheev V., *Russian and Japan. As a Mutual Resource for Development: A Perspective from the Twenty-first Century on a Twentieth-century Problem*, Carnegie Moscow Center, Washington 2005.
- Trenin D., *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Moscow Center, Washington 2001.

Publikacje internetowe

- Portal Gazeta.pl, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34248,2390569.html>, 14.05.2007.
- Portal Spraw Zagranicznych.pl, <http://www.psz.pl/content/view/1895/2/>, 14.05.2007.
- Portal Gazeta.pl, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34189,3552976.html>, 14.05.2007.
- Portal Gazeta.pl, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34189,3555515.html>, 14.05.2007.

Big Islands – Small Problem

Summary

The author of a given article discusses the issue of Kuril Islands as a relevant problem for Asian peace and order. She explains the historical background of the conflict about Kuril, the attempts of a peaceful solution to the conflict surrounding the Islands between Japan and Russia and contemporary political considerations. The author also presents considerations of the positions of the present rule of the Japan and Russian authorities.